

Tilburg University

Heeft de psychologie ontwikkelingsstoornissen?

van de Vijver, F.J.R.

Published in:
De Psycholoog

Publication date:
1990

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van de Vijver, F. J. R. (1990). Heeft de psychologie ontwikkelingsstoornissen? *De Psycholoog*, 25(2), 70-72.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

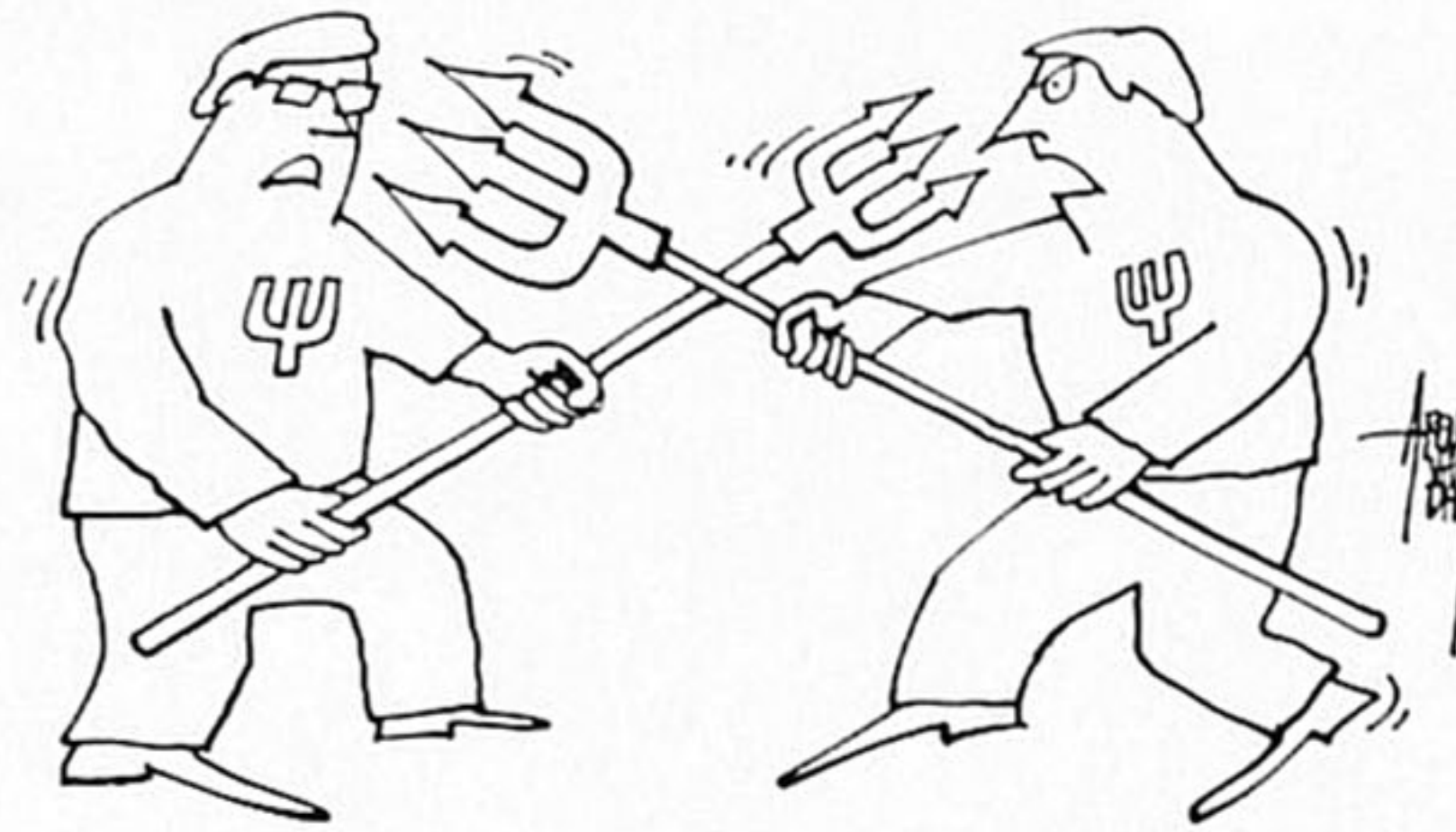
- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

STELLING

*Sinds Wundt, James en Freud is het
inzicht in het psychisch functioneren van
mensen nauwelijks toegenomen.*

Heeft de psychologie ontwikkelingsstoornissen?

Fons J.R. van de Vijver

Ik zal betogen dat bij een beoordeling van de vooruitgang in de psychologie een onderscheid gemaakt dient te worden in drie vakgebieden c.q. onderzochte vraagstellingen. Voor de meeste gebieden in de psychologie geldt dat de kennis van het psychisch functioneren sinds de in de stelling genoemde *founding fathers* aanzienlijk is toegenomen. Enkele gebieden lijden echter aan ontwikkelingsstoornissen.

Het eerste gebied kenmerkt zich door een vooruitgang die buiten de eigen specialisatie van marginaal belang is. Psychometrie is een goed voorbeeld. Als we Spearman, Pearson en Fisher ook tot de *founding fathers* rekenen, is het absurd te menen dat er sindsdien geen vooruitgang is geboekt. Er zijn allerlei nieuwe theorieën en modellen ontwikkeld; enkele voorbeelden zijn: item-response-theorie, *scaling*, structurele modellen en analyse van categorische variabelen. Toch kleeft er een nadeel aan deze vooruitgang. De psychometrie heeft zich steeds meer ontwikkeld tot een gebied zonder veel raakvlakken met overige psychologische disciplines. Bij Spearman ging het nog om een combinatie van *psycho* en *metrie*, later kwam de nadruk steeds eenzijdiger op *metrie* te liggen.

Voor het tweede gebied gaat de stelling wel op. Een voorbeeld is te vinden in het *nature-nature* onderzoek. De aandacht voor deze vraagstelling is oud. Intelligentie is nog steeds een van de 'geliefde' onderwerpen. In het begin van deze eeuw werden door psychologen hierover al felle polemieken gevoerd. In 1928 verzochtte Burks in een bespreking die verrassend modern aandoet dat "few

scientific problems have been the subject of so much speculation and controversy". Sindsdien zijn veel data ver-

zameld, maar nauwelijks nieuwe inzichten ontwikkeld. Een oplossing is even ver weg als in 1928. De sterke emotionele beladenheid van het debat is hier wellicht ook debet aan. Hiermee bevindt het *nature-nurture* debat zich in een uitzonderlijke situatie. Een dergelijk notoir gebrek aan vooruitgang lijkt dan ook niet waarschijnlijk in veel psychologische disciplines.

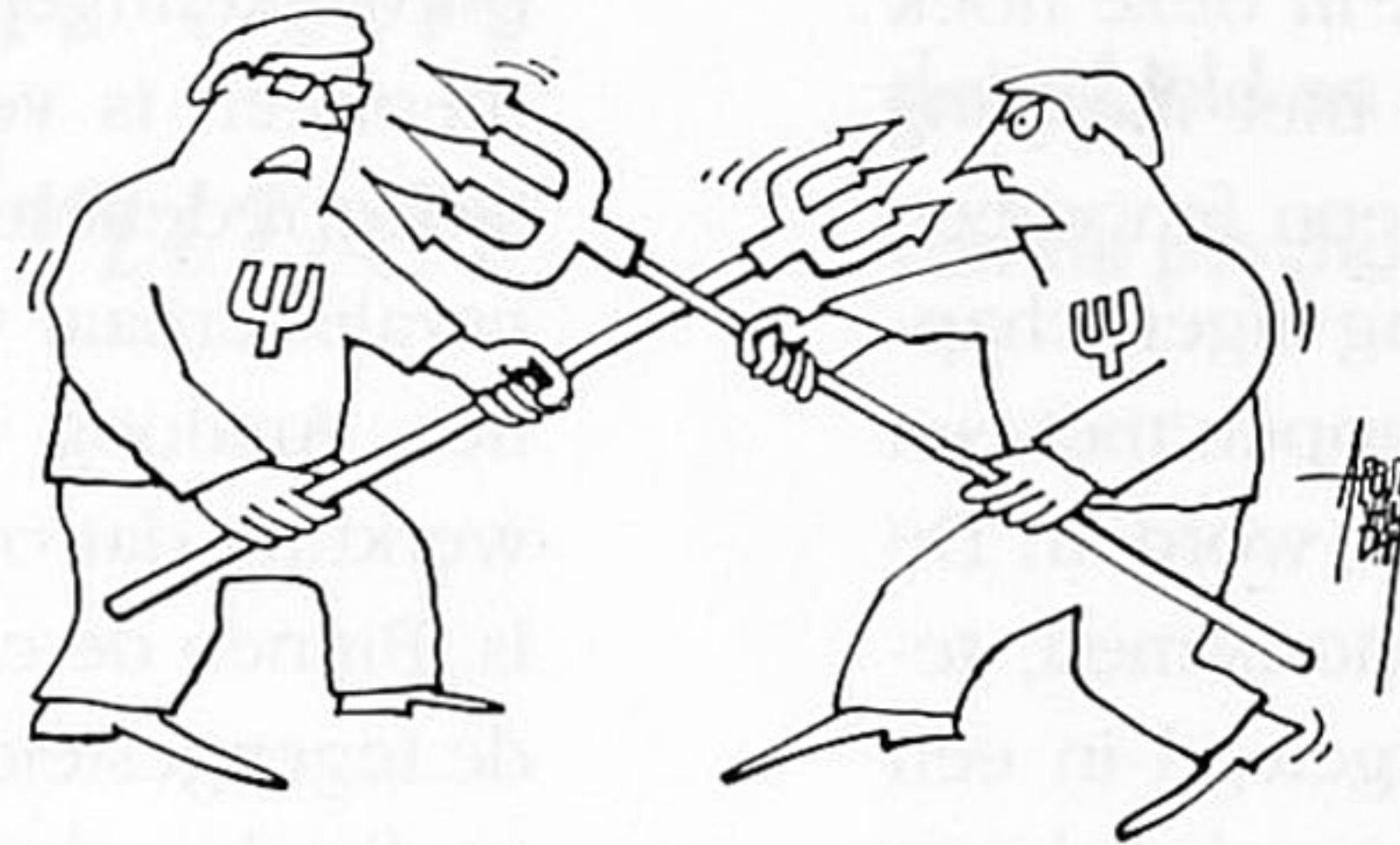
Was er in de eerste twee gebieden sprake van ontwikkelingsstoornissen, het laatste gebied wordt gekenmerkt door relevante ontwikkelingen na de begintijd van de psychologie. Dit lijkt me exemplarisch voor veel terreinen. Een goed, maar willekeurig voorbeeld vormt het onderzoek naar analoog redeneren. Dit wordt meestal onderzocht met items als "dag: nacht = wit:?" Het onderzoek naar analoog redeneren heeft zich ontwikkeld van algemene vragen als de plaats ervan binnen het cognitieve systeem naar gedetailleerde analyses van het proces zelf.

Analoog redeneren is vanuit verschillende tradities bestudeerd. Burt, Spearman, Thurstone en Guilford vormen enkele namen uit wat de *factoranalytische* traditie genoemd zou kunnen worden. Hierin is gevonden dat analoog redeneren onderdeel uitmaakt van veel probleemoplossend gedrag. Spearman gebruikte analoog redeneren zelfs als test voor zijn 'g'-factor. Ook Piaget heeft analoog redeneren bestudeerd. Hij hield zich met name bezig met

Vervolg op pag. 72

STELLING

*Sinds Wundt, James en Freud is het
inzicht in het psychisch functioneren van
mensen nauwelijks toegenomen.*

Kennis of inzicht?

Om te beginnen is het zaak te verduidelijken hoe ik deze, immers niet door mij bedachte, stelling lees. Dit moet ik wel

doen om mijzelf niet al meteen belachelijk te maken. Want zou ik willen verdedigen dat er sinds genoemde Grote Mannen nauwelijks meer psychologische kennis van betekenis is gewonnen, dan zou ik het voortijdige einde van mijn loopbaan te midden van psychologen op mijn hals halen en in ieder geval riskeren dat ik nooit meer gehoor onder hen zou vinden.

Wat er in de stelling staat is echter: "het inzicht in het psychisch functioneren van mensen"; en dat is nogal wat. De psychologie heeft heel wat kennis opgeleverd, over visuele perceptie, over psycholinguïstiek, over de attributiefout, over cognitieve dissonantie, over leren, over ontwikkelingsstadia, over emoties, over patroonherkenning, over dromen, over de biologische klok, over depressie, over afasie, over geheugen, over conditioneren. Dat is wat mij bij enig nadenken te binnen schiet en er is natuurlijk nog veel meer. Ik heb er toch ook nog maar eens een encyclopedie op nageslagen, binnen mijn handbereik: *The Oxford Compendium to the Mind* van de immer bezige kenniscollectionneur Richard Gregory. Wat bij nader inzien opvalt, ook al in mijn eigen rijtje, is de verbrokkeldheid van psychologische kennis; kennis van details. De hoeveelheid neemt toe aan de kant van de neurofysiologie en aan de kant van afwijkend gedrag. Veel hiervan is constaterend, beschrijvend, systematiserend en hier en daar een theorie(tje). Laten we daar niet te gering over denken; het is veel, het is boeiend en het is ook nuttig. Maar levert

Sacha Bem

het 'inzicht in het psychisch functioneren van mensen' op? Niet zonder meer, denk ik.

Het verzamelen van detailkennis leidt, met alle respect voor Francis Bacon, niet vanzelf tot inzicht. Inzicht is, zoals de Van Dale terecht zegt, "intellectuele beheersing van een samenhang". En juist aan samenhang, overzicht en intellectuele diepgang heeft de psychologie gebrek. Je hoeft maar een congres van psychologen te overzien om tot het verbijsterende besef te komen dat er ondanks de macht aan splinters toch maar bitter weinig hout gesneden wordt. Op het gebied van het perceptuele systeem bijvoorbeeld wordt er bewonderenswaardig werk verricht en groeit de kennis, van de zenuwcellen in de retina tot de receptieve velden in de visuele cortex; maar inzicht in het menselijk waarnemingsproces gaat veel verder dan deze psychofysiologische kennis. We nemen waar met onze handen, met ons lichaam; we nemen waar in een cultuur en in communicatie met anderen, om het probleem maar eens flink te compliceren. En dan is waarnemen nog maar een deel van het psychisch functioneren van mensen.

Het denken in elementen, de illusie dat demonteren voldoende is, overheerst in de psychologie. Komt bij dat veel van het onderzoek een monotone stramien volgt en vaak noodgedwongen, wegens verambtelijking en bureaucratisering van het onderzoeksbeleid, de tredmolen van een risicoloze aanpak wordt ingeduwd. Zou het uitbraken van een stroom van publikaties echt een teken van

Vervolg op pag. 72

Vervolg van pag. 70

de vraag welke plaats het in de hiërarchie van cognitieve operaties inneemt. Later is Sternberg nagegaan welke deelprocessen in analoog redeneren onderscheiden kunnen worden. Ook vanuit de hoek van de Artificial Intelligence heeft men analoog redeneren bestudeerd. Er zijn computerprogramma's ontwikkeld die vrij complexe analogieën kunnen oplossen. Veel onderzoek in deze hoek concentreerde zich op een deelproces dat met *mapping* wordt aangeduid. Het komt erop neer dat een fenomeen (in het voorbeeld is dit dag) een verzameling eigenschappen (licht, warm) heeft die met de eigenschappen met een ander fenomeen (nacht) vergeleken kunnen worden. De relaties tussen de eigenschappen (bijv. synoniemen, tegenstellingen, deel-geheel) zijn vooraf vastgelegd in een semantisch netwerk. Een analogie beantwoorden komt dan in essentie neer op het oplossen van de vraag of er relaties bestaan tussen de eigenschappen van de samenstellende delen.

Vanaf het begin van deze eeuw is het onderzoek naar analoog redeneren dus specifiek geworden. Er is nu meer bekend over de processen die bijdragen aan analoog redeneren, over de psychologische complexiteit van analoog redeneren, over condities die het herkennen van een analogie stimuleren of juist remmen, over het gebruik van analogieën in dagelijkse situaties, enzovoorts. Hiermee is analoog redeneren nog geen open boek geworden. Talloze vragen blijven over; oude vragen hebben plaats gemaakt voor nieuwe. Zo was de vraag van de Mad Hatter "Why is a raven like a writing-desk?" niet alleen voor Alice te moeilijk. We weten nog onvoldoende waarom.

Hoe kun je deze historische ontwikkeling in het onderzoek naar analoog redeneren evalueren? Je kunt volhouden dat er geen noemenswaardige ontwikkeling is geweest in die zin dat het hieraan gerelateerde klassieke nominalisme-realisme debat ook nu niet is opgelost. Mijns inziens doet dit onvoldoende recht aan de beschreven ontwikkelingen. De mogelijke *variëteit* van de theorieën is veel beperkter dan vroeger. Piaget zag analoog redeneren als een vaardigheid die gemakkelijk generaliseerbaar was over een breed scala van probleemsituaties. Analoog redeneren is dan te vergelijken met een werktuig dat overal kan worden gebruikt waar het nodig is. Binnen de cross-culturele psychologie zie je nogal eens de tegengestelde opvatting: analoog redeneren kan alleen in die domeinen gebruikt worden waarin het is geleerd. Beide extremen zijn onhoudbaar gebleken. Er zijn steeds minder theorieën mogelijk die recht doen aan empirische bevindingen. Nieuwe theorieën vermijden extreme posities van oude. Deze ontwikkeling heeft de vorm van een dempende sinus, een alternerende curve die bij iedere cyclus een kleinere amplitude heeft. Wetenschappelijke vooruitgang is het gevolg.

Drs. A.J.R. van de Vijver is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Sectie Cross-culturele en Historische Psychologie alsmede aan de Vakgroep Methoden en Technieken van de Katholieke Universiteit Brabant.

Vervolg van pag. 71

gezondheid zijn?

Kennis van het afwijkende is, zoals gezegd, ruim voorhanden, maar psychologen hebben opvallend weinig inzicht in het gewone psychisch functioneren. Dit is nergens zo duidelijk geworden als in het artificiële intelligentie-onderzoek. Artificiële systemen zijn zeer goed in monotone logische en rekenkundige taken, maar het blijkt uiterst moeilijk de 'eenvoudigste' menselijke verrichtingen te simuleren. Er zal heel wat voor nodig zijn te voorkomen dat een robot aanstalten maakt om in zijn eigen schaduw te klimmen. En zo psychologen al iets vertellen over hoe mensen zich voortbewegen en zich gedragen te midden van de vanzelfsprekendheden van de alledaagse leefwereld, is het vaak niet meer dan veredelde common sense.

Toch is dit alles nauwelijks een verwijt aan professionele psychologen. Inzicht in het menselijk psychisch functioneren is niet bij uitstek aan hen voorbehouden. Het "Ken u zelf" werd immers geadviseerd nog vóór zij bestonden. Hebben Wundt, James en Freud ons in dit op-

zicht het meest geleerd? Ik weet het niet zeker; misschien hadden er ook andere namen in de stelling kunnen staan. In ieder geval gaven zij blijk van een brede visie en diep inzicht, en is hun werk – zeker dat van James en Freud – nog steeds in staat ons te boeien en te inspireren. Zij konden nog een samenhangend mensbeeld en een algemene psychologie aan. Maar zij waren dan ook meer dan wetenschappelijke psychologen.

Misschien is het maar goed dat de mens zichzelf een raadsel blijft en dat er een grote afstand bestaat tussen wetenschappelijke psychologie en het psychisch functioneren van mensen. Want hoe meer wetenschappers van het leven te weten krijgen, hoe meer zij zich er in gaan mengen. Zouden we dan niet nog verder van huis raken?

Dr. S. Bem is als universitair docent verbonden aan de Vakgroep Functioneel en Theoretische Psychologie van de Rijksuniversiteit Leiden.